

**UCHWAŁA NR XLIII / 229 / 2010
RADY POWIATU GARWOLIŃSKIEGO**

z dnia 25 maja 2010 r.

w sprawie przyjęcia „Powiatowego Programu Opieki nad Zabytkami Powiatu Garwolińskiego na lata 2010-2013”

Na podstawie art. 12 ust.11 ustawy z dnia 05 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym (Dz. U. z 2001 r., Nr 142, poz. 1592 z późn. zm.) oraz art. 87 ust. 3 i 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. Nr 162, poz. 1568 z późn. zm.) po uzyskaniu opinii Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Warszawie Nr. WD.0712 – 3/1/10 z dnia 6 kwietnia 2010 r., Rada Powiatu Garwolińskiego uchwala, co następuje:

§ 1. Przyjmuje się „Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami Powiatu Garwolińskiego na lata 2010 – 2013” stanowiący załącznik do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Zarządowi Powiatu Garwolińskiego.

§ 3. Uchwała podlega ogłoszeniu w Dzienniku Urzędowym Województwa Mazowieckiego.

§ 4. Uchwała wchodzi w życie po upływie 14 dni od dnia opublikowania w Dzienniku Urzędowym Województwa Mazowieckiego.

POWIATOWY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI POWIATU GARWOLIŃSKIEGO NA LATA 2010 - 2013

Spis treści:..

I. WPROWADZENIE

II. Podstawa prawna opracowania

1. Cele programu ochrony zabytków w świetle ustawy o ochronie zabytków.

III. Zasady ochrony dziedzictwa kulturowego w świetle ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

IV. Zadania samorządu z zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego.

V. Założenia wynikające z krajowego i wojewódzkiego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami oraz z Narodowego programu kultury.

1. Narodowa Strategia Rozwoju Kultury w latach 2004 – 2013.
2. Narodowy Program Kultury: „Ochrona Dziedzictwa Kulturowego” na lata 2004-2013.
3. Strategia Rozwoju Województwa Mazowieckiego na lata 2005-2020.
4. Zgodność programu opieki nad zabytkami z dokumentami powiatowymi.

VI. Zasoby dziedzictwa i krajobrazu Powiatu Garwolińskiego.

VII. Formy ochrony dziedzictwa kulturowego w gminach na terenie Powiatu Garwolińskiego.

1. Wykaz obiektów i zespołów obiektów wpisanych do rejestru zabytków z Powiatu Garwolińskiego.
2. Ochrona zabytków w ustalaniu miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego.
3. Rozpoznawanie i wartościowanie obiektów oraz stworzenie bazy danych obiektów jako zakwalifikowanych o wartościach kulturowych w oparciu o gminne ewidencje zabytków.
4. Opieka nad miejscami Pamięci Narodowej w Powiecie Garwolińskim.
5. Pomniki przyrody.
6. Parki wpisane do rejestru zabytków oraz parki wchodzące w skład zespołów wpisane do rejestru zabytków.

VIII. Analiza SWOT.

IX. Założenia programowe.

IX1. Priorytety.

IX2. Kierunki działań i zadania.

1. Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego jako element rozwoju społecznego- gospodarczego.
2. Ochrona krajobrazu kulturowego – zadania gospodarczo- przestrzenne.
3. Badania i dokumentacja dziedzictwa kulturowego oraz promocja i edukacja służąca budowaniu tożsamości.

X. Wdrażanie Powiatowego Programu Opieki nad Zabytkami.

1. Instrumenty prawne, instytucjonalne i finansowe.
2. Monitoring, działania Programu.

I WPROWADZENIE.

Dziedzictwo kulturowe stanowi dorobek materialny i duchowy poprzednich pokoleń. Dziś z jednej strony przedmiot ochrony, z drugiej zaś potencjał, który winien zostać wykorzystany dla przyszłego rozwoju. Powiat garwoliński posiada znaczne zasoby dziedzictwa kulturowego i środowiska naturalnego. Najczęściej utożsamiamy dziedzictwo kulturowe z architekturą i sztuką. Mieszkańcy powiatu są spadkobiercami dorobku kulturowego poprzednich pokoleń. Kultura ta jest częścią polskiego, europejskiego i światowego dziedzictwa, stanowi nasze korzenie.

Kultura to kapitał, który można wykorzystać do rozwoju gospodarczego i promocji powiatu. Świadomość potrzeby ochrony zabytków dla nas i dla przyszłych pokoleń jest coraz powszechniejsza wśród mieszkańców naszego regionu. Jednak nie każdy do końca wie, jak właściwie należy zadbać o zabytek. Dlatego stworzenie programu opieki nad zabytkami przez powiat jest ważnym czynnikiem w upowszechnianiu tej wiedzy i pomaganiu właścicielom zabytków w dbaniu o ich należyty stan i atrakcyjny wygląd. Zabytki nie mogą kojarzyć się z zapuszczonymi budynkami, ruinami, do których nie można wejść. Zabytki – to świadectwo naszej historii, w naszym więc interesie, powinno być zaprezentowanie ich z jak najlepszej strony.

Jednocześnie musimy pamiętać, że zabytkami w naszym powiecie są nie tylko budynki, to także całe zespoły zabudowy. Umiejętne zaadaptowanie obiektów zabytkowych (takich jak np. stare budynki magazynowe czy przemysłowe na hotele, itp.), a przede wszystkim dbanie o ich dobry stan techniczny (poprzez bieżące remonty i konserwacje) podnosi atrakcyjność obiektów i całej miejscowości. Wartość turystyczną powiatu mierzy się istnieniem zadbanych zabytków, tworzących niepowtarzalny charakter, przyciągający turystów.

Zabytki tworzą niepowtarzalny produkt turystyczny, który jest ogromnym atutem powiatu i który stanowi punkt wyjścia w jego rozwoju. Wobec powyższego ważnym zadaniem dla powiatu winno być połączenie promocji środowiska naturalnego z promocją zasobów dziedzictwa kulturowego. Program opieki nad zabytkami powiatu garwolińskiego stanowi punkt wyjścia do stworzenia możliwości współpracy między powiatem i gminami oraz właścicielami zabytków w celu jak największej dbałości o nasze wspólne dziedzictwo kulturowe, a także wypromowanie go w kraju i za granicą jako atrakcyjny produkt turystyczny.

II PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA.

Podstawą prawną niniejszego opracowania jest Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2003 r., Nr 162, poz. 1568, Dz. U. z 2004 r. Nr 96, poz. 959 i Nr 238, poz. 2390 oraz z 2006 r. Nr 50, poz. 362, Dz. U. z 2006 r. Nr 126, poz. 875).

Ustawa wprowadza obowiązek sporządzania krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami oraz przez samorządy odpowiednio: wojewódzkiego, powiatowego oraz gminnego programu opieki nad zabytkami. Zgodnie z art. 87 ww. ustawy powiatowy program opieki nad zabytkami sporządza się na okres 4 lat.

Powiatowy program opieki nad zabytkami podlega uchwaleniu przez Radę Powiatu, po uzyskaniu opinii Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Warszawie. Program ogłoszony jest w Dzienniku Urzędowym Województwa Mazowieckiego.

1 Cele programu ochrony zabytków w świetle ustawy o ochronie zabytków.

Program ochrony zabytków Powiatu Garwolińskiego ma na celu:

1. włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;

2. uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;

3. zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;

4. wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;

5. podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;

6. określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;

7. podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Program opieki nad zabytkami jest dokumentem o charakterze uzupełniającym. Ma on określać stan do którego należy dążyć w zakresie opieki nad zabytkami, wskazywać konieczne do wykonania zadania i sugerować sposoby ich realizacji.

III ZASADY OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO W ŚWIETLE USTAWY O OCHRONIE ZABYTEKÓW I OPIECE NAD ZABYTEKAMI.

Podstawą prawną ochrony dziedzictwa kulturowego w Polsce jest Ustawa z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. Nr 162, poz. 1568 z 2003 r.) regulująca w sposób całościowy pojęcia zabytku, ochrony i opieki nad zabytkami, form ochrony, kompetencje organów ochrony zabytków, w tym administracji rządowej i samorządowej, formy finansowania opieki nad zabytkami, ich ewidencjonowania itp. Obowiązująca Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wprowadziła pojęcia ochrony i opieki nad zabytkami. Zabytek jest to nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Zabytki podzielono na 3 grupy.

Pierwszą grupą są zabytki nieruchome - do których zaliczają się krajobrazy kulturowe, układy urbanistyczne, zespoły budowlane, dzieła architektury i budownictwa, dzieła budownictwa obronnego, obiekty techniki, a zwłaszcza kopalnie, huty, elektrownie i inne zakłady przemysłowe, cmentarze, parki, ogrody i inne formy zaprojektowanej zieleni, miejsca upamiętniające wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji.

Drugą grupę stanowią zabytki ruchome - dzieła sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej, kolekcje, numizmaty, militaria, sztandary, pieczęcie, odznaki, medale i ordery, wytwory techniki, materiały biblioteczne, instrumenty muzyczne, wytwory sztuki ludowej i rękodzieła oraz inne obiekty etnograficzne.

Trzecią grupą są zabytki archeologiczne - pozostałości terenowe pradziejowego i historycznego osadnictwa, cmentarzyska, kurhany, relikty działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Ochronie mogą podlegać także nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej. Organami ochrony zabytków są:

- Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Generalny Konserwator Zabytków,
- wojewoda, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje wojewódzki konserwator zabytków.

Wojewoda, na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków, może powierzyć w drodze porozumienia wykonywanie części kompetencji wojewódzkiego konserwatora zabytków gminom i powiatom, z wyjątkiem prowadzenia rejestru zabytków i wojewódzkiej ewidencji zabytków. Ochrona zabytków polega na podejmowaniu przez administrację publiczną działań mających na celu zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie, zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków, udaremnienie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków, przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę, kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków, uwzględnienie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska. Formami ochrony są wpis do rejestru zabytków, uznanie za pomnik historii, utworzenie parku krajobrazowego, ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego.

IV ZADANIA SAMORZĄDU Z ZAKRESU OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO.

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami nakłada na Powiat obowiązek sporządzenia Powiatowego programu opieki nad zabytkami. Program opieki przyjmuje Rada Powiatu po uzyskaniu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Następnie dokument ten jest ogłaszany w wojewódzkim dzienniku urzędowym. Z realizacji tegoż programu zarząd powiatu sporządza co 2 lata sprawozdanie, które przedstawia radzie powiatu. Co cztery lata program ten powinien być aktualizowany.

Organ stanowiący powiatu może udzielić dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale.

Zadaniem własnym jednostki samorządu terytorialnego jest sprawowanie opieki nad zabytkami, w tym finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku, do którego tytuł prawny posiada.

Zadaniem starosty jest ustanawianie, na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków, społecznego opiekuna zabytków.

Starosta, w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków, może umieszczać na zabytku nieruchomym wpisanym do rejestru znak informujący o tym, iż zabytek ten podlega ochronie.

Ponadto zadania Powiatu z zakresu kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami wpisane są w ustawę z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym (Dz. U. z 1998 r., Nr 98, poz. 578, tekst jedn. Dz. U. z 2001, Nr 142, poz. 1592, ost. zm. Dz. U. z 2004 r., Nr 214, poz. 1806) w art. 4 ust. 1 pkt 7.

V ZAŁOŻENIA WYNIKAJĄCE Z KRAJOWEGO I WOJEWÓDZKIEGO PROGRAMU OCHRONY ZABYTKÓW I OPIEKI NAD ZABYTKAMI ORAZ Z NARODOWEGO PROGRAMU KULTURY.

1 Narodowa Strategia Rozwoju Kultury w latach 2004 - 2013.

Narodowy program kultury „Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego” na lata 2004 – 2013 jest elementem opracowanej w Ministerstwie Kultury i Dziedzictwa Narodowego Narodowej Strategii rozwoju kultury na lata 2004 – 2013. Określa on politykę rządu wobec zabytków i dziedzictwa kulturowego do 2013 roku. Misją *Narodowej Strategii Rozwoju Kultury* jest zrównoważony rozwój kultury jako najwyższej wartości przenoszonej ponad pokoleniami, określającej całokształt historycznego i cywilizacyjnego dorobku Polski, wartości warunkującej tożsamość narodową i zapewniającej ciągłość tradycji i rozwój regionów.

Formułując zadania powiatu w zakresie ochrony dóbr kultury musimy realizować powyższy cel. Tezy Narodowej Strategii zakładają zwiększenie poziomu aktywności na szczeblu regionalnym w sferze kultury. Dotyczy to umiejętnego wkomponowania zadań z obszarów kultury w plan rozwojowy regionu, przy założeniu, iż rozwój kultury wspiera poprawę jakości potencjału regionu w dziedzinie kapitału intelektualnego oraz kapitału społecznego. Przygotowanie regionów (władz samorządowych i partnerów społecznych oraz instytucjonalnych) do tej aktywności jest ważne dla pozyskiwania funduszy Unii Europejskiej.

W założeniach Państwo Polskie powinno być partnerem dla jednostek samorządu terytorialnego i wspólnie z nimi kształtować kulturę w regionach. Do tego celu niezbędne jest zinstytucjonalizowanie platformy współpracy pomiędzy państwem a samorządami, a także w większym stopniu wykorzystanie możliwości tworzenia i prowadzenia wspólnych instytucji i wspólnych inwestycji w sferze kultury. Samorządy terytorialne powinny zyskać większą motywację w kształtowaniu instytucjonalnego zaplecza dla rozwoju kultury, w tym do wypełniania założonych w lokalnych strategiach rozwoju celów w sferze kultury, a rola państwa powinna sprowadzać się do badań naukowych i monitorowania tej sfery oraz do skutecznego zapobiegania sytuacjom kryzysowym. Jednocześnie Minister Kultury powinien posiadać odpowiednie środki na sprawowanie mecenatu nad działalnością instytucji kultury oraz instrumenty o charakterze motywującym, za pomocą których możliwa będzie realizacja polityki kulturalnej państwa w regionach. Narodowa Strategia Rozwoju Kultury wskazuje bardzo ważną przemianę w kształtowaniu podejścia do sposobów ochrony dziedzictwa kulturowego.

Współczesna ochrona zabytków powinna skupiać się na aktywnym działaniu ze względu na rosnące znaczenie powiązania kultury z rozwojem gospodarczym i dochodami regionów. Elementy naszej spuścizny kulturowej powinny zostać wykorzystane dla podjęcia działań w kształtowaniu zintegrowanych produktów turystycznych. Strategicznymi obszarami w okresie programowania 2004–2013 są m.in. ochrona dziedzictwa kulturowego, w tym szczególnie ochrona i rewaloryzacja zabytków. Rolą Ministra Kultury oraz jednostek samorządu terytorialnego jest motywowanie społeczności do partycypacji w funkcjonowaniu sfery kultury, w tym do dobrowolnego udziału w finansowaniu instytucji i wydarzeń kulturalnych oraz twórców za pomocą stworzonych narzędzi podatkowych.

W tym celu Minister Kultury i samorządy powinny rozszerzyć obowiązki odpowiednich komórek swoich urzędów w zakresie promocji społecznej odpowiedzialności obywateli za kulturę (wspólne kampanie promocyjne, powstawanie społecznych paneli eksperckich i ciał doradczych związanych z możliwością pozyskania dodatkowych funduszy na kulturę w regionach). W związku z przystąpieniem Polski do Unii

Europejskiej w równym stopniu zadaniem Ministra Kultury, jednostek samorządu terytorialnego i instytucji kultury staje się pozyskanie środków na kulturę z funduszy strukturalnych oraz innych środków Unii Europejskiej. W tym celu Minister Kultury i samorządy powinny zapewnić odpowiednie środki na wkład własny do projektów realizowanych w sferze kultury.

Celem cząstkowym w Narodowej Strategii Rozwoju Kultury jest m.in. zachowanie dziedzictwa kulturowego i aktywna ochrona zabytków. Jednostki samorządu terytorialnego zostały określone jako partnerzy w finansowaniu wdrażania Narodowej Strategii Kultury.

2 Narodowy Program Kultury: „Ochrona Dziedzictwa Kulturowego” na lata 2004-2013.

Narodowy Program Kultury „Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego” jest dokumentem służącym wdrożeniu Narodowej Strategii Rozwoju Kultury w latach 2004 – 2013 w sferze spuścizny kulturowej Polski, stworzonym przez zespół ekspertów przy Ministrze Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Jego celem jest poprawa stanu i dostępności zabytków poprzez:

- a) tworzenie warunków instytucjonalnych, prawnych i organizacyjnych w sferze dokumentacji i ochrony zabytków,
- b) kompleksową rewaloryzację zabytków i ich adaptację na cele społeczne,
- c) zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości,
- d) tworzenie zintegrowanych narodowych produktów turystycznych,
- e) promocję polskiego dziedzictwa kulturowego w Polsce i za granicą,
- f) wzmocnienie zasobów ludzkich w sferze ochrony zabytków,
- g) podnoszenie świadomości społecznej dotyczącej dziedzictwa kulturowego,
- h) zabezpieczenie zabytków i archiwaliów przed nielegalnym wywozem za granicę.

Narodowy Program Kultury wskazuje możliwości finansowania ochrony dziedzictwa kulturowego ze środków publicznych: z budżetu Ministra Kultury, jednostek samorządu terytorialnego oraz funduszy strukturalnych, np.: Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego - jego możliwości dla sektora kultury dotyczą przede wszystkim tworzenia, modernizacji i rozwoju infrastruktury w tym obszarze, w tym rewaloryzacji i adaptacji obiektów stanowiących dziedzictwo kulturowe lub przemysłowe. Odnosi się to przede wszystkim do tworzenia centrów kulturalnych, traktowanych jako miejsce spotkań i odgrywających znaczną rolę w wymianie kulturalnej oraz otwarciu się regionu na zewnątrz. Szczególną kategorią w infrastrukturze kulturalnej są zabytki i muzea, które mają potencjał ekonomiczny. Mogą one stanowić atrakcję turystyczną, przyczyniając się do wzrostu zainteresowania regionem zarówno dla turystów, jak i w sposób pośredni dla inwestorów. Kolejną możliwość daje Europejski Fundusz Społeczny ukierunkowany zwłaszcza na procesy dostosowawcze i unowocześnianie polityki zatrudnienia. Możliwości finansowania kultury w tym wypadku polegają na tym, że działalność związaną z poprawą stanu dziedzictwa kulturowego i produkcją kulturalną może bezpośrednio lub pośrednio przyczynić się do wzrostu liczby miejsc pracy. Najczęściej projekty kulturalne z tego zakresu są bezpośrednio lub pośrednio związane z promocją danego obszaru, a także ulepszeniem usług związanych z turystyką. Efekty działalności kulturalnej wykraczają jednak daleko poza podniesienie atrakcyjności turystycznej.

3 Strategia Rozwoju Województwa Mazowieckiego na lata 2005-2020.

Celem strategicznym programu jest utrwalanie dziedzictwa kulturowego regionu w celu budowania tożsamości oraz promocji turystycznej Mazowsza w kraju i zagranicą w połączeniu z aktywizacją obywatelską i zawodową społeczności lokalnych. Województwo Mazowieckie to region o wysokiej jakości życia; rozwoju opartego na wiedzy, umiejętnościach, aktywności i otwartości mieszkańców; silniej i zróżnicowanej gospodarki; partnerskiej współpracy; atrakcyjnej i spójnej przestrzeni, a także kultywowania dziedzictwa oraz tradycji, umacniający tożsamość budowaną na fundamencie poszanowania bogatej spuścizny historycznej. W ramach prac nad Wojewódzkim Programem Opieki nad Zabytkami określono pięć celów operacyjnych:

- zachowanie materialnej i niematerialnej spuścizny historycznej regionu,
- ochrona i kształtowanie krajobrazu kulturowego wsi i miast historycznych,
- utrwalanie zasobów dziedzictwa kulturowego w świadomości mieszkańców,

- promocja walorów kulturowych Mazowsza z wykorzystaniem nowoczesnych technologii,
- zwiększenie dostępności obiektów zabytkowych poprzez ich wykorzystanie dla funkcji turystycznych, kulturalnych i edukacyjnych – kreowanie pasm przyrodniczo – kulturowych.

4 Zgodność programu opieki nad zabytkami z dokumentami powiatowymi.

Strategia Rozwoju Gospodarczego Ziemi Garwolińskiej została opracowana na lata 2004-2014. Strategia uwzględnia w swych celach zachowanie dziedzictwa kulturowego poprzez tworzenie szlaków turystycznych i budowę ścieżek rowerowych na bazie atrakcyjnych miejsc krajobrazowych i historycznych powiatu:

- wspieranie tworzenia ścieżek edukacyjnych i ich wykorzystywanie dla celów turystycznych,
- wykorzystanie istniejących zespołów dworsko-pałacowych wraz z zabytkowymi parkami pełnymi pomników przyrody,
- zagospodarowanie i zaadoptowanie dla ruchu turystycznego terenów znajdujących się nad Wisłą.

Strategia Powiatu Garwolińskiego na lata 2004-2014 dostrzega wysoki potencjał tkwiący w zabytkach regionu i kulturze.

VI ZASOBY DZIEDZICTWA I KRAJOBRAZU POWIATU GARWOLIŃSKIEGO.

Powiat Garwoliński położony jest we wschodniej części Niziny Południowo-Mazowieckiej na granicy Kotliny Warszawskiej i Wysoczyzny Siedleckiej. Jego obszar znajduje się w prawym dorzeczu środkowego biegu Wisły oraz jej niewielkich dopływów: Wilgi, Okrzejki i Promnika. Teren powiatu przecięty jest szosą warszawsko-lubelską oraz równoległą do niej linią kolejową. W 2007 roku została oddana do użytku obwodnica Garwolina. Archeolodzy nadzorujący budowę obwodnicy Garwolina dokonali sensacyjnego odkrycia, znaleziono szczątki kilku mamutów pochodzące sprzed 130 – 150 tysięcy lat.

Obecnie Powiat Garwoliński zajmuje powierzchnię 1 284km², a mieszka w nim około 110 tys. osób. Administracyjnie w skład powiatu garwolińskiego wchodzi 2 miasta: Garwolin, Łaskarzew, 2 miasta - gminy Pilawa i Żelechów oraz 10 gmin: Garwolin, Pilawa, Żelechów, Górzno, Miastków Kościelny, Wilga, Borowie, Maciejowice, Trojanów, Sobolew, Parysów i Łaskarzew.

Do roku 1526 teren Powiatu Garwolińskiego należał do Księstwa Mazowieckiego i wchodził w skład Ziemi Czerskiej. Jego południowe partie wchodziły w skład Ziemi Stężyckiej w województwie sandomierskim, należy do najstarszych powiatów w Polsce, z olbrzymim dorobkiem w zakresie kultury materialnej m.in. różne obiekty młynarskie. Młyny od wielu stuleci stanowią istotny element bogatej historii powiatu garwolińskiego oraz krajobrazu kulturowego położonych tu wsi i miasteczek. Najlicniejszą grupę młynów wietrznych stanowią wiatraki koźłowe. Dwa tego rodzaju obiekty objęto ochroną ze strony Konserwatora Zabytków, w Chrominie wiatrak koźłowy pochodzący z 1868 roku i Parysowie z końca XIX wieku zostały wpisane do Rejestru Zabytków. W wielu wsiach można jeszcze spotkać stare zabudowania, w drewnianym budownictwie mieszkalnym napotykać na przykład nadokienniki czyli ozdoby okien „drewniane firanki” oraz okiennice oparte i wyrosłe z tradycji ludowych, które w dużej ilości zachowały się jeszcze w Uninie, Goździku (gm. Górzno), Kozłowie, Choinach, Stodzewie i Woli Starogrodzkiej (gm. Parysów). Na terenie gminy Sobolew występują także historyczne obiekty mieszkalne, głównie drewniane oraz liczne kapliczki, figury, krzyże przydrożne datowane od XIX do lat 40 XX wieku. Do kapliczek o wysokich wartościach historycznych i artystycznych na skalę Polski należy drewniana kapliczka z rzeźbą Chrystusa Frasobliwego w miejscowości Anielów, pochodząca z 1651 roku. Została ona przeniesiona do Muzeum Etnograficznego w Krakowie, zaś w Anielowie ustawiono jej wierną kopię.

Dziedzictwo kulturowe powiatu stanowi duży i nie do końca wykorzystany potencjał regionu. Jej materialnym odzwierciedleniem są liczne zabytki i obiekty kulturalne.

MIASTO GARWOLIN – XIX wieczny, neobarokowy kościół parafialny, pochodząca z tego samego okresu stajnia koszarowa, budynek Urzędu Miasta i Starostwa Powiatowego z początku XX wieku, zabytkowe rzeźby i murowana kaplica klasycystyczna na cmentarzu grzebalnym oraz zespół dworski w Zawadach.

GMINA GARWOLIN - zespół dworsko-parkowy z I połowy XIX wieku w Miętmem.

GMINA BOROWIE - klasycystyczny kościół z 1831 r. z barokową dzwonnica - bramą pochodzącą z XVIII wieku, w zakrystii kościoła - dwa portrety trumienne nieznanymi kobietami, zespół dworsko-pałacowy z I połowy XIX wieku w Borowiu, Kompleks dworsko-pałacowy w Głoskowie, wiatrak z 1868 r.

w Chrominie, cegielnia z początku XX wieku w Głoskowie, drewniany młyn wodny z początku XIX wieku w Kamionce.

GMINA GÓRZNO - barokowy kościół z połowy XVIII wieku (chrzcielnica z 1668 r., dzwon z 1763 r.) dwór XVII wieku w Górznie, drewniany spichlerz z XVII wieku kryty gontem.

MIASTO ŁASKARZEW - kościół parafialny p.w. Podwyższenia Krzyża Świętego z 1884 zniszczony w czasie ostatniej wojny, odbudowany i gruntownie przebudowany w 1946 w stylu eklektycznym. Kaplica cmentarna św. Onufrego z 1847.

GMINA ŁASKARZEW - we wsi Wanaty znajduje się pomnik pamięci poświęcony ofiarom hitlerowskiego mord dokonanego na 108 mieszkańcach wsi w 1944 roku.

GMINA MACIEJOWICE - jeden najpiękniejszych rynków w centralnej Polsce z klasycystycznym ratuszem, w którym mieści się Muzeum Tadeusza Kościuszki, kościół z obrazem Marii Magdaleny namalowanym w XVII wieku i granitowym grobowcem Zamoyskich, zespół pałacowo-parkowy w Podzamczu.

GMINA MIASTKÓW KOŚCIELNY - kościół gotycki z XV wieku w Miastkowie, drewniany kościół z 1687 r., pałac w stylu gotyckim z I połowy XIX wieku.

GMINA PARYSÓW - kościół z późnorennesansowym ołtarzem z I połowy XVII wieku oraz namalowanym na desce obrazem Matki Boskiej Parysowskiej z I połowy XVIII wieku w Parysowie, pozostałości grodziska zwanego Górą Bony w Kozłowie.

GMINA PILAWA - drewniany zespół dworca kolejowego z 1877 r., wieże ciśnień z XIX i XX wieku w Pilawie, zespół dworsko-parkowy z I połowy XIX wieku w Trąbkach, zabytkowy dwór w Łuczniczy, pomniki poświęcone bohaterom II Wojny Światowej i Powstania Styczniowego.

GMINA SOBOLEW - drewniany kościół z 1708 r. z późnogotycką figurą Chrystusa Ukrzyżowanego wyciętą w desce i polichromowaną z XVI wieku, chrzcielnicą z XVII wieku oraz obrazem Matki Boskiej Niepokalanie Poczętej z XVII wieku i rzeźbami barokowymi z XVIII wieku w Sobolewie, drewniany kościół z 1740 r. w Gończycach, ruiny dworu i Kopiec Kościuszki w Krępie.

GMINA TROJANÓW - zespół osadniczy z połowy VIII wieku w Podebłociu, dwór z II połowy XIX wieku, młyny wodne na Okrzejce, klasycystyczny kompleks parkowo-pałacowy z XIX wieku w Korytnicy, kuźnia z początku XX wieku w Życzynie, wiatrak z połowy XIX wieku w Woli Koryckiej Dolnej, młyn z XIX wieku Woli Życkiej.

GMINA WILGA - drewniany kościół barokowy z 1776 roku w Mariańskim Porzeczcu (ranga ogólnopolska) i murowany kościół w Wildze, zbudowany w latach 1910 - 1915, reprezentujący eklektyzm z dominującym stylem neoromańskim. Zabytkowy charakter posiadają również cmentarze w Wildze i w Mariańskim Porzeczcu.

GMINA ŻELECHÓW - jeden z większych w Europie rynków z zabytkowymi sukiennicami, kościół filialny z 1741 r. z XVII wiecznym z późnorennesansowym ołtarzem, zespół pałacowo - parkowy wybudowany w 1790 roku dla Ignacego Wyssogoty Zakrzewskiego ówczesnego prezydenta Warszawy, klasycystyczna kaplica grobowa, cmentarz żydowski, przydrożne kapliczki.

Atutem terenów Powiatu Garwolińskiego jest bogata flora i fauna. W okolicznych lasach podstawowym gatunkiem drzew jest sosna, tworząca głównie bory suche, czasami bory świeże, rzadziej mieszane. Ciekawie pod względem flory przedstawia się wiele parków dworskich z XVIII-XIX wiecznym drzewostanem. Bogata szata roślinna stanowi niewątpliwie dużą atrakcję zarówno dla botaników jak i dla turystów. Warto wspomnieć o wielu pomnikach przyrody, rzadko spotykanych jesionach wyniosłych, lipach drobnolistnych czy okazach starych dębów szypułkowych dochodzących w obwodzie do 7 metrów. W tychże lasach spotykamy łosie, dziki, borsuki, kuny. Nad rzeką Wilgą utrzymuje się stanowisko bobrów, a i wydra nie jest tu rzadkością, co dowodzi, że degradacja środowiska nie postąpiła zbyt daleko. W starych kościelnych wieżach znajdują się siedliska nietoperzy. Na terenie powiatu występuje duża różnorodność gryzoni, ptaków (nawet bardzo rzadkie bociany czarne) i płazów. Na terenie Powiatu Garwolińskiego znajduje się Nadwiślański Obszar Chronionego Krajobrazu o pow. 70 070 ha obejmuje prawobrzeżny fragment doliny Wisły. Administracyjnie obszar ten należy do 11 gmin: Kołbiel, Siennica, Parysów, Pilawa, Osieck, Sobienie Jeziory, Garwolin, Wilga, Łaskarzew, Maciejowice i Sobolew. Bardzo dużą powierzchnię /7855 ha/ zajmują tereny leśne zaliczone do lasów ochronnych, z czego na lasy zieleni wysokiej przypada 249 ha, lasy masowego wypoczynku 6033 ha, krajobrazowe 1571 ha gleb ochronne niespełna 2 ha. Zgodnie

z rozporządzeniem Wojewody Mazowieckiego Nr 38a z dnia 24 stycznia 2001 roku został utworzony Mazowiecki Park Krajobrazowy im. Czesława Łaszka / Dz. Urz. Woj. Maz. Nr 13 poz. 118/. Część gminy Pilawa znajduje się w granicach otuliny parku, granica otuliny biegnie od granicy gminy Osieck z gminą Pilawa :

- zachodnią stroną drogi Augustówka - Jaźwiny, w kierunku południowym,
- południową stroną linii kolejowej, w kierunku zachodnim, od granicy z gminą Osieck.

Powiat Garwoliński zachęca ciszą, świeżym powietrzem i malowniczymi krajobrazami typowymi dla Mazowsza. W takich gminach jak Wilga, Maciejowice, Sobolew czy Trojanów można znaleźć znakomite warunki do wypoczynku, czemu służą liczne ośrodki wypoczynkowe. Dodatkowym walorem są płynące przez ziemię garwolińską uroczymi zakolami dopływy Wisły: Wilga, Okrzejka i Promnik. Powstająca baza agroturystyczna umożliwia spędzenie urlopu w kontakcie z naturą i mieszkańcami wsi, oferując piękne lasy, jeziora lub jazdę konną. Gmina Wilga posiada na terenie Osiedla Turystyczno - Wypoczynkowego atrakcyjne działki przeznaczone pod inwestycje związane z obsługą ruchu turystycznego. Dużą atrakcją Powiatu Garwolińskiego jest Leśna Ścieżka Przyrodniczo – Kulturowa, położona w Leśnictwie Huta Garwolińska. Ścieżka ekologiczna prowadzi przez lasy, łąki, obok upraw leśnych i stawu, wzdłuż wiekowej alei drzew. Trasa ścieżki ma kształt pętli o długości 3,8 km, a czas jej przejścia wynosi około 2 –2,5 godz. Zwiedzanie ścieżki jest bezpłatne. Ścieżkę można odwiedzać o każdej porze roku: wiosną obserwować budzącą się do życia przyrodę, latem – pełnię wegetacji, jesienią podziwiać bogatą pełnię barw lasu, a zimą poszukać tropów zwierząt leśnych lub podjąć próbę rozpoznawania drzew znajdujących się w stanie spoczynku.

VII FORMY OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO W GMINACH NA TERENIE.

Dziedzictwo kulturowe chronione jest poprzez wpis do rejestru zabytków, uznanie za pomnik historii, utworzenie parku kulturowego, na podstawie ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego.

Gminy mają możliwość określenia zasad ochrony konserwatorskiej obiektów i obszarów zabytkowych w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego (po uzgodnieniu projektu planu z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków). Na podstawie Ustawy dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 2003 r., Nr 80, poz. 717) większość planów miejscowych utraciła w 2004 r. moc prawną. Nowe plany miejscowe są realizowane w niewielu gminach. Obiekty, zespoły i założenia urbanistyczne wpisane do rejestru zabytków objęte są rygorami ochrony konserwatorskiej wynikającymi z Ustawy z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opieki nad zabytkami. Rygory te obowiązują niezależnie od położenia obiektu w poszczególnych strefach ochrony konserwatorskiej lub poza strefami. Gminy mają możliwość określenia zasad ochrony konserwatorskiej obiektów i obszarów zabytkowych w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego. Wszelkie prace remontowe, zmiany własności, funkcji przeznaczenia obiektu wymagają pisemnego pozwolenia Siedleckiej Delegatury Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków.

Oprócz planów miejscowych podstawą do ochrony dziedzictwa kulturowego są Studia uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego. Zapisy Studiów są podstawą do określenia stref ochrony w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego. Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 czerwca 2004 roku w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich, robót budowlanych, badań konserwatorskich i architektonicznych, a także innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków ruchomych, precyzuje wymagania względem osób prowadzących prace przy obiektach zabytkowych oraz tryb postępowania. Zgodnie z art. 21 Ustawy z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, podstawą sporządzenia programu opieki nad zabytkami jest ewidencja zabytków. Ewidencją zostają objęte zespoły i obiekty o istotnych, lokalnych walorach historycznych, kulturowych i krajobrazowych.

1 Wykaz obiektów i zespołów obiektów wpisanych do rejestru zabytków.

GINA MIASTKÓW KOŚCIELNY

Lp.	Nazwa miejscowości	Nazwa obiektu	Numer rejestru zabytków
1	Miastków Kościelny	Kościół parafialny	A-80/412
2	Miastków	Zespół pałacowy tj. pałac i park + folwark tj. rządcówka, gorzelnia, magazyn spirytusu,	A-330

	Kościelny	spichlerz	
3	Zwola Poduchowna	Zespół kościoła tj. kościół dzwonnica	A-83/415
4	Zwola	Grodzisko wczesnośredniowieczne	A-58/276

GMINA BOROWIE

Lp.	Nazwa miejscowości	Nazwa obiektu	Numer rejestru zabytków
1	Borowie	Zespół kościoła tj. kościół, brama – dzwonnica	A-303
2	Borowie	Zespół dworski tj. dwór i park	A-92/435
3	Głusków	Dwór	A-41/222
4	Głusków	Park	A-103
5	Kamionka	Park	A-372

GMINA GÓRZNO

Lp.	Nazwa miejscowości	Nazwa obiektu	Numer rejestru zabytków
1	Górzno	Kościół parafialny	A-94/437
2	Górzno	Zespół dworski tj. dwór, spichlerz,	A-309
3	Górzno	Park i oficyna w zespole dworskim	A-438
4	Górzno	Grodzisko wczesnośredniowieczne	A-47/24

GMINA MACIEJOWICE

Lp.	Nazwa miejscowości	Nazwa obiektu	Numer rejestru zabytków
1	Maciejowice	Kościół parafialny	A-329
2	Maciejowice	Dzwonnica	A-166
3	Maciejowice	Plebania	A-440
4	Maciejowice	Ratusz z kramami	A-79/411
5	Maciejowice	Dawny Szpital	A-188/765
6	Oblin	Spichlerz	A-442
7	Podzamcze	Zespół pałacowy tj. pałac, oficyna, ruina stajni z basztą	A-26/137
8	Podzamcze	Park pałacowy	A-107
9	Podzamcze	Dom ogrodnika w zespole pałacowym	A-400
10	Podzamcze	Budynek administracji, kapliczka, pole bitwy	A-441
11	Podzamcze	Młyn wodny	A-383
12	Samogoszcz	Kościół parafialny	A-82/414
13	Samogoszcz	Budynek starej plebanii przy Kościele parafialnym p.w. Św. Jadwigi Śląskiej, wzniesiony w 1844 r.	A-754

GMINA PARYSÓW

Lp.	Nazwa miejscowości	Nazwa obiektu	Numer rejestru zabytków
1	Parysów	Wiatrak kozłak, ul. Kościuszki 53	A-118/582
2	Kozłów	Grodzisko wczesnośredniowieczne	A-223/936
3	Parysów	Kościół Parafialny	A-791
4	Parysów	Kaplica i stara część cmentarza	A-799

MIASTO - GMINA PILAWA

Lp.	Nazwa miejscowości	Nazwa obiektu	Numer rejestru zabytków
1	Czechy	Zespół huty szkła „Czechy” tj. hala, budynek administracji, rządcówka i 10 domówosadników od nr 15 do 24	A-366
2	Łuczniczka	Zespół dworski tj. dwór i park	A-335
3	Trąbki	Dwór	A-17/74

GMINA SOBOLEW

Lp.	Nazwa miejscowości	Nazwa obiektu	Numer rejestru zabytków
-----	--------------------	---------------	-------------------------

1	Chotyń	Zespół dworski tj. dwór, pozostałość parku	A-404
2	Gończyce	Kościół drewniany	A-346
3	Gończyce	Park dworski	A-371
4	Nowa Krępa	Zespół dworski tj. dwór, oficyna, oranżeria, park	A-112
5	Sobolew	Kościół drewniany	A-345
6	Kaleń	Grodzisko średniowieczne	A-225/939
7	Gończyce	Dwór	A-846

GMINA TROJANÓW

Lp.	Nazwa miejscowości	Nazwa obiektu	Numer rejestru zabytków
1	Korytnica	Kościół	A-117/581
2	Korytnica	Zespół dworski tj. dwór, spichlerz, park, obora- chlewnia	A-415
3	Trojanów	Zespół dworski – dwór, park, Zespół folwarku: tj. oficyna rządcówka, stajnia, chlewnia, spichlerz	A-413 A-413
4	Życzyn	Dwór i Park	A-352
5	Dębówka	Budynek folwarczny w zespole dworskim w Życzynie	A-891
6	Podębłocie	Osada wczesnośredniowieczna (stanowisko nr 1)	A-451

GMINA WILGA

Lp.	Nazwa miejscowości	Nazwa obiektu	Numer rejestru zabytków
1	Celejów	Pozostałość parku	A-106
2	Mariańskie Porzeczce	Zespół klasztorny tj. kościół, klasztor	A-20/88
3	Wilga	Kościół	A-356
4	Cyganówka	Osada wczesnośredniowieczna	A-250/1066

MIASTO - GMINA ŻELECHÓW

Lp.	Nazwa miejscowości	Nazwa obiektu	Numer rejestru zabytków
1	Żelechów	Rynek	A-468
2	Żelechów	Ratusz z sukiennicami	A-7/38
3	Żelechów	Kościół parafialny	A-51/261
4	Żelechów	Kościół filialny	A-54/267
5	Żelechów	Zespół folwarczny tj. stróżówka, dwojak, trojak, ośmiorak, chlew, chlew-obora-stajnia, d. warsztaty ob. spichlerz, obora	A-389
6	Żelechów	Dworek, ul. Wojska Polskiego 7a	A-363
7	Żelechów	Osada wczesnośredniowieczna	A-248/1058
8	Żelechów, Miasto Żelechów	Zespół pałacowy (pałac, oficyna, park)	A-53/266

MIASTO GARWOLIN

Lp.	Nazwa miejscowości	Nazwa obiektu	Numer rejestru zabytków
1	Garwolin	Kościół p.w. Przemienienia Pańskiego	A-181/741
2	Garwolin	Budynek Zarządu Miasta, ul. Staszica 15	A-246/1048
3	Garwolin	Zespół dworski, ul. Studzińskiego 28 tj. dwór, oficyna, budynek gospodarczy, pozostałość parku	A-275
4	Garwolin	Stajnie wojskowe w zespole koszar (nr 5)	A-449

POWIAT GARWOLIŃSKI

Lp.	Nazwa miejscowości	Nazwa obiektu	Numer rejestru zabytków
1	Miętne, Gmina Garwolin	Zespół dworski (dwór, oficyna, stodoła, park)	A-256/1089

2 Ochrona zabytków w ustalaniu miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego.

Na terenie Powiatu Garwolińskiego miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego posiadają:

- Częściowo Miasto Garwolin,
- Gmina Górzno,
- Gmina Parysów,
- Miasto Pilawa,
- Gmina Żelechów i Miasto Żelechów.

Miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego nie posiadają pozostałe gminy naszego powiatu tj.:

- Gmina Garwolin,
- Miasto Łaskarzew,
- Gmina Pilawa,
- Gmina Borowie,
- Gmina Miastków Kościelny,
- Gmina Trojanów,
- Gmina Wilga,
- Gmina Sobolew,
- Gmina Maciejowice,
- Gmina Łaskarzew.

W zakresie ochrony wartości kulturowych w gminach Powiatu Garwolińskiego zostały określone strefy ochrony konserwatorskiej.

Strefa „A” – pełnej ochrony historycznej struktury przestrzennej.

Strefa „B” – ochrony zachowanych elementów zabytkowych.

Strefa „K” – ochrony krajobrazu.

Strefa „E” - ochrony ekspozycji zespołu zabytkowego.

Gmina Parysów posiada opracowanie studialne wartości kulturowych gminy, jest to kompleksowe opracowanie, szeroko ujmujące poszczególne zagadnienia w aspekcie kulturowym. W „Opracowaniu studialnym wartości kulturowych gminy Parysów” omówiono zagadnienia z zakresu archeologii, osadnictwa i zabytkowych układów komunikacyjnych, urbanistyki, architektury i budownictwa, założeń rezydencjonalnych i folwarcznych, zabytków techniki, cmentarzy, miejsc pamięci, kapliczek i figur przydrożnych. Został opracowany wykaz obiektów wpisanych do rejestru zabytków, obiektów zainteresowania konserwatorskiego oraz postulowanych do wpisu do rejestru.

Opracowane dla potrzeb „Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy” studium wartościowania kulturowego gminy Borowie szczegółowo omawia zagadnienia archeologiczne i dziedzictwa kulturowego obszaru gminy. Na podstawie analizy ustalono historyczne rozplanowanie przestrzenne, historyczną strukturę funkcjonalną, zidentyfikowano wartościowe obiekty kubaturowe, stanowiska archeologiczne. Gmina Borowie stara się o środki zewnętrzne na rewaloryzację zabytkowego nieczynnego kościoła w Borowiu wraz z otoczeniem oraz rewaloryzację zabytkowego Dworu w którym mieści się Urząd Gminy wraz z przyległym parkiem, na który zabezpieczono w budżecie gminy na 2010 rok środki w wysokości 50.000 złotych.

Wszystkie gminy na terenie powiatu posiadają Plan Ochrony Zabytków na Wypadek Konfliktu Zbrojnego i Sytuacji Kryzysowej.

3 Rozpoznawanie i wartościowanie obiektów oraz stworzenie bazy danych obiektów jako zakwalifikowanych o wartościach kulturowych w oparciu o gminne ewidencje zabytków. Gminną ewidencję zabytków wraz z kartami adresowymi posiada Gmina Borowie oraz Miasto i Gmina Pilawa. W Gminie Garwolin są obiekty wpisane do wojewódzkiej ewidencji zabytków, w Gminie Parysów został opracowany wykaz obiektów wpisanych do rejestru zabytków, pozostałe gminy Powiatu Garwolińskiego są w trakcie opracowywania ewidencji zabytków i Gminnych Programów Opieki nad Zabytkami.

1. Borowie - Cmentarz parafialny, objęty ochroną konserwatorską, założony w 1830 roku gdzie znajdują się nagrobki m.in. Abramowiczów, Jaźwinach /piaskowiec/.
2. Borowie - Plebania z zespołu kościoła Św. Trójcy.
3. Borowie – Kapliczka z Figurą Chrystusa Gorejące Serce z 1936 roku.
4. Chromin – Kapliczka z Figura Matki Boskiej Niepokalanej /kamień/ .
5. Chromin - wiatrak, wybudowany w 1868 roku .
6. Kamionka /była osada Czarnów/ Młyn Wodny, wzniesiony na początku XIX wieku.
7. Głosków - cegielnia pochodząca z początku XX wieku, gdzie do dzisiejszego czasu zachował się piec do wypalania cegły i maszynownia.
8. Iwowe – Kapliczka przydrożna przy posesji nr 67 a / 1931-1932 r./.
9. Iwowe – Kapliczka przydrożna przy posesji nr 132 /II poł. XIX w./.
10. Iwowe – Domy drewniane lata 20-30 XX wieku nr 25, 52, 55, 56, 58, 64, 65, 67.
11. Laliny – Dom drewniany nr 26 koniec XIX wieku.
12. Laliny - Dom drewniany nr 32 lata 20 – te XX wieku.
13. Łopacianka – Kapliczka przydrożna przy posesji nr 37 z pocz. XX w.
14. Nowa Brzuza – Dom drewniany nr 21 z pocz. XX wieku.
15. Nowa Brzuza – Dom drewniany nr 32 lata 30 – XX wieku.
16. Stara Brzuza - Kapliczka przydrożna przy posesji nr 37 z I poł. XIX w.
17. Stara Brzuza – Dom drewniany nr 39 lata 20 – XX wieku.
18. Żelechów - Drewniany budynek dawnej plebani z końca XIX w. przy ul. Długiej 65.
19. Żelechów - Organistówka przy ulicy Długiej 126, z 1844 roku znajdująca się w pobliżu kościoła parafialnego.
20. Żelechów -Kaplica grobowa p.w. Św. Krzyża rodziny Ordegów z 1852 r.
21. Żelechów - Kapliczka Św. Jana Nepomucena przy skrzyżowaniu ulic Długiej i Chłopskiego z początku XIX wieku.
22. Żelechów - Stara remiza strażacka przy ulicy Kościuszki z 1923 roku.
23. Żelechów - Budynek Urzędu Miasta i Gminy Żelechów przy ulicy Piłsudskiego. Murowany budynek z pierwszej połowie XIX wieku.
24. Żelechów - kamienica przy ulicy Piłsudskiego 22 wybudowana w 1913 roku.
25. Żelechów – Młyn murowany przy ulicy Długiej którego budowę rozpoczęto w 1938 roku.
26. Garwolin - Młyn murowany wodny na rzece Wildze przy ulicy Kardynała Stefana Wyszyńskiego, wzniesiony w 1942 roku.
27. Garwolin – Plebania przy ul. Staszica z lat 30-tych XX wieku.
28. Łaskarzew - Cmentarz rzymskokatolicki parafii pod wezwaniem Podwyższenia Krzyża Świętego.
29. Łaskarzew - Kaplica cmentarna pod wezwaniem Św. Onufrego Pustelnika.
30. Łaskarzew - Cmentarz żydowski.
31. Łaskarzew - Zespół sakralny parafii pod wezwaniem Podwyższenia Krzyża Świętego z 1876 r.
32. Łaskarzew - Kapliczka przydrożna przy. ul Kościuszki usytuowana na miejscu dawnego cmentarza rzymskokatolickiego z XIV w.
33. Miastków Kościelny – Plebania, budynek murowany pochodzący z roku 1883.
34. Miastków Kościelny- Organistówka, budynek drewniany z pierwszej połowy XIX wieku.

35. Kopiec w Kępnie / Gmina Sobolew/ - usypany 8 IV 1861 roku z inicjatywy maciejowickiego wikarego ks. Józefa Burzyńskiego w miejscu zranienia Kościuszki.
36. Kościół Parafialny w Wargocinie pw. Wniebowzięcia NMP zbudowany w latach 1920-25/Gmina Maciejowice/.
37. Pilawa – Drewniany Zespół Dworca Kolejowego z 1877 roku.
38. Pilawa – Wieża ciśień z XIX wieku.
39. Górki – Dworek drewniany z pierwszej połowy XIX wieku /Gmina Garwolin/ zbudowany prawdopodobnie dla rodziny Kłoczowskich.
40. Rebków – Dwór drewniany zbudowany pod koniec XIX wieku /Gmina Garwolin/.
41. Parysów – Dom drewniany z 1926 roku przy ul. Kościuszki 56.
42. Parysów –Bożnica murowana z 2 połowy XIX w., zniszczona w 1944 r., przebudowana w latach 1981-1984, obecnie mieści się Gminna Biblioteka Publiczna.
43. Parysów – Dom drewniany przy z pocz. XX w. przy ul. Piaskowej 3
44. Parysów – Dom murowany z 1924 roku przy ul. Kościuszki 33
45. Parysów – Młyn murowany lata 20-XX ww. przy ul. Franciszkańskiej.
46. Parysów – Domy drewniane lata 20,30 – XX w. przy ul. Rynek Nr 4, Nr 20, Nr 21, Nr 34, Nr 42, przy ul. Borowskiej Nr 2, przy ul. Garwolińskiej Nr 11, Nr 16, Nr 17, Nr 18, Nr 22, przy ul. T. Kościuszki Nr 1, i Nr 56, przy ul Piaskowej Nr 4, Nr 6, Nr 7, Nr 15, Nr 19.
47. Parysów - Domy murowane z pocz. XX wieku przy ul. Kościuszki Nr 10, Nr 41 i przy ul. Kozłowskiej Nr 3.
48. Choiny – Domy drewniane Nr 2 pocz. XX w., Nr 39 l. 30-XX w., Nr 62 i 63, l. 20-XX w./Gmina Parysów/.
49. Choiny – Kuźnia drewniana z pocz. XX w. Nr 60/Gmina Parysów/.
50. Kozłów - Zespół Dworski. Dwór drewniany z pocz. XX w. obora murowana l. 30-XX w., pozostałości parku dworskiego XIX/XX w. /Gmina Parysów/.
51. Kozłów – Domy drewniane Nr 16, pocz. XX w., Nr 34, XIX/XX w., Nr 35 i Nr 38 l. 20-XX w. Domy murowane Nr 27, l. 30- XX w. i Nr 37 z 1921 r. /Gmina Parysów/.
52. Kozłów – Kapliczka murowana przydrożna z pocz. XX wieku. /Gmina Parysów/.
53. Kozłów–Budynek drewniany byłej Szkoły Podstawowej l. 30-XX w.
54. Łukówiec – Domy drewniane z pocz. XX w. Nr 17, Nr 37, Nr 39, domy l. 20-XX w. Nr 21 i Nr 25, domy murowane Nr 43 z 1908 roku i Nr 44 z 1921 roku /Gmina Parysów/.
55. Łukówiec – Kapliczka przydrożna przy drodze między miejscowościami Poschła i Łukówiec /Gmina Parysów/.
56. Słup E – Dom drewniany z pocz. XX w. Nr 5 /Gmina Parysów/.
57. Starowola- Kapliczka murowana przydrożna l. 30-XX w. /Gmina Parysów/.
58. Starowola – Dom drewniany l. 30-XX w. Nr 9 /Gmina Parysów/.
59. Stodzew – Dom drewniany l. 30 XX w. Nr 7 i Nr 18 z pocz. XX w. / Gmina Parysów/.
60. Stodzew – Kapliczka murowana przydrożna z figurą św. Jana Nepomucena, kamienny posąg pochodzi z 2 poł. XVIII wieku usytuowana przy drodze z Parysowa do Siennicy przy skrzyżowaniu dróg w Kolonii Stodzew /Gmina Parysów/.
61. Wola Starogrodzka – Domy drewniane z pocz. XX w. Nr 38, Nr 40, Nr 81, Nr 109, Nr 143 /Gmina Parysów/.
62. Wola Starogrodzka – Kapliczka przydrożna murowana z I poł. XIX w. /Gmina Parysów/.
63. Wola Starogrodzka – Kapliczka przydrożna (Osina) /Gmina Parysów/.

64. Żabieniec – Krzyż drewniany przydrożny z 1904 roku /Gmina Parysów/.
65. Choiny – Krzyż przydrożny drewniany z 1919 roku przy posesji Nr 29, ramiona dekorowane są stożkowatymi zakończeniami/Gmina Parysów/.
66. Parysów – Kapliczka przydrożna murowana przy drodze do Starowoli.
67. Kozłów – „Kopiec Królowej Bony” grodzisko otacza fosa o szerokości 10-20 m./Gmina Parysów/.
68. Budy Uśniackie - Dom drewniany nr 22, k. XIX w./Gmina Garwolin/.
69. Czystków - Dom drewn., l. 30-te XX w., dom Nr 4, drewn., l. 30-te XX w., dom Nr 22, drewn., p. XX w., dom Nr 24, drewn., p. XX w.
70. Górki - a) rządówka, drewn., 1 poł. XIX w., dom Nr 17, drewn., k. XIX w., dom Nr 24, drewn., p. XX w., dom Nr 37, drewn., l. 20-te XX w., dom Nr 38, drewn., l. 20-te XX w.
71. Izdebnik - dom Nr 2, drewn., l. 20-te XX w., dom Nr 19, drewn., l. 30-te XX w.
72. Jagodne - dom Nr 5, Nr 22, Nr 35, Nr 55, Nr 57, Nr 87, Nr 95, Nr 110 drewn., p. XX w.
73. Krystyna - dom Nr 24, Nr 57, Nr 73, drewn., p. XX w.,
74. Niecieplin - dom Nr 18, drewn., p. XX w.
75. Rębków - zespół dworsko-parkowy: – dwór ul. Zacisze 1, drewn., k. XIX w., czworak ul. Młyńska 46, drewn., k. XIX w., park dworski pomiędzy ulicą Zacisze i Młyńską, k. XIX w.
76. Rębków - dom ul. Staromiejska 47, drewn., p. XX w., dom ul. Staromiejska 50, drewn., p. XX w., dom ul. Staromiejska 12, drewn., l. 20-te XX w., dom ul. Borki 64, mur., p. XX w., dom ul. Borki 58, drewn., l. 20-te XX w., dom ul. Podsadowiec 52, drewn., l. 30-te XX w., dom ul. Podsadowiec 44, drewn., l. 20-te XX w., dom ul. Podsadowiec 36, drewn., l. 20-te XX w., dom ul. Podsadowiec 14, drewn., l. 20-te XX w., dom ul. Podsadowiec 8, drewn., l. 20-te XX w.
77. Ruda Talubska - dom ul. Akacyjowa 29, drewn., p. XX w., wieża ciśnień ul. Kolejowa, mur., l. 30-te XX w.
78. Stara Huta - dom Nr 11, drewn., p. XX w., dom Nr 23, drewn., p. XX w., dom Nr 25, drewn./mur., p. XX w., dom Nr 29, drewn., l. 20- te XX w., dom Nr 30, drewn., l. 20- te XX w.
79. Stary Puznów - dom Nr 21a, drewn., l. 20- te XX w., dom Nr 35, drewn., l. 20- te XX w.
80. Stoczek - dom Nr 15, drewn., l. 30- te XX w., dom Nr 30, drewn., l. 20- te XX w.
81. Sulbiny - dom ul. Wspólna 42, drewn., l. 20-te XX w.;
82. Wilkowyja - dom Nr 56, drewn., l. 20- te XX w., dom Nr 72, drewn., ok. 1918r., dom Nr 80a, drewn., l. 20- te XX w., plebania (Wilkowyja - Marianów), drewn., p. XX w.
83. Wola Rębkowska - dom ul. Długa 144 Nr 82, drewn., 2 poł. XIX w., dom Nr ul. Długa 104.101, drewn., p. XX w., dom ul. Długa (d. nr 135), drewn., 1918r., dom ul. Długa (d. nr 136), drewn., l. 30-te XX w., dom ul. Długa 42 Nr 138, drewn., l. 20-te XX w., dom ul. Słoneczna 1, drewn., p. XX w.
84. Wola Władysławowska - dom Nr 11 i Nr 14, drewn., p. XX w., dom wł. Kowalski Edward, drewn., p. XX w., dom Nr 67, drewn., l. 30-te XX w.
85. Goćław – Dom ze spichlerzem ul. Lipowa 60.
86. Goćław – Domy, ul. 3-go Maja Nr 73, Nr 105, Nr 112 i ul. Lipowa 73.
87. Trąbki - Kościół Rzymsko-Katolicki p.w. Św. Józefa.
88. Trąbki – Huta Szkła Czechy ul. Osadnicza 57.
89. Trąbki - Rządówka z Zespołu Huty Szkła Czechy S.A. ul. Osadnicza 59.
90. Trąbki – Figura Św. Nepomucena na skwerku przed domami osadników po północnej stronie ul. Osadnicza.
91. Trąbki – Zespół 11 domów robotniczych Huty Szkła „Czechy” ul. Osadnicza 14, 16, 18, 20, 22, 24, 61, 63, 65, 67, 69.
92. Trąbki – Lepianki, budynek mieszkalny, ul. Ogrodowa 1, ul. Ogrodowa 3, Dom, Al. Owocowa 3.

93. Trąbki – Budynek administracyjny z zespołu Huty Szkła „Czechy”, ul. Osadnicza 12.
94. Kalonka – Domy Nr 23 i Nr 24.
95. Kalonka – Grzebowilk – Dom w zagrodzie Nr 45, stodoła w zagrodzie Nr 45.
96. Lipówki – Dom ul. Starówki 5, budynek mieszkalny i gospodarczy ul. Starówki 1, Dom Nr 56.
97. Puznówka – Domy Nr 43, Nr 103, Nr 104, Nr 165.
98. Wygoda – Dom i stodoła w zagrodzie Nr 11

4 Opieka nad miejscami Pamięci Narodowej w Powiecie Garwolińskim.

1. **Babice** – pomnik poświęcony żołnierzom Batalionów Chłopskich i Armii Krajowej na terenie gminy Trojanów z hitlerowskim okupantem (gmina Trojanów).

2. **Borowie** - grób nieznanymi żołnierzami poległymi w latach 1939-1945 (cmentarz parafialny).

3. **Dąbrowa Kolonia** – mogiła żołnierzami poległymi w I wojnie światowej (gmina Łaskarzew).

4. **Dębówka** – zbiorowa mogiła nieznanymi żołnierzami poległymi w walce z hitlerowcami w czasie II wojny światowej (cmentarz parafialny, gmina Trojanów).

5. **Domaszew** – cmentarz żołnierzami poległymi w czasie II wojny światowej (gmina Maciejowice).

6. **Garwolin** - pomnik pamięci pobytu marszałka Józefa Piłsudskiego w Garwolinie w 1920 roku (ul. Staszica).

7. **Garwolin** – cmentarz wojenny żołnierzami polskich i radzieckimi poległymi w latach 1939-1945.

8. **Garwolin** – grób nieznanymi żołnierzami z 1920 roku (cmentarz parafialny).

9. **Garwolin** – grób powstańców z lat 1863-1864 (cmentarz parafialny)

10. **Garwolin** – miejsce rozstrzeleń przez hitlerowców w latach 1941-1944 (skrzyżowanie ulic Kościuszki i Mazowieckiej).

11. **Garwolin** – obelisk upamiętniający 1 Pułk Strzelców Konnych (Aleja Legionów).

12. **Garwolin** – pomnik poległymi i pomordowanymi żołnierzami Armii Krajowej w latach 1939-1956 (skrzyżowanie ulic Kościuszki i Staszica).

13. **Garwolin** – pomnik rozstrzelanych zakładników w 1944 roku (przy moście na Wildze).

14. **Garwolin** – pomnik upamiętniający 80 rocznicę „Cudu nad Wisłą” w 1920 roku (ul. Senatorska).

15. **Garwolin** – tablica upamiętniająca nauczycieli zamordowanych w latach 1939-1944.

16. **Głoków** – kapliczka na mogile powstańców z 1863 roku (gmina Borowie).

17. **Goclaw** – mogiła powstańców z 1863 roku (gmina Pilawa).

18. **Godzisz** – pomnik- drzewo, pod którym odpoczywał Tadeusz Kościuszko przed bitwą pod Maciejowicami w 1794 roku .

19. **Gończyce** – groby żołnierzami WP z września 1939 roku (cmentarz parafialny, (gmina Sobolew).

20. **Jaźwiny** (gmina Borowie) – pomnik poległymi żołnierzami Wojska Polskiego w 1939 roku

21. **Jaźwiny** (gmina Pilawa) – pomnik upamiętniający potyczkę zbrojną Batalionów Chłopskich z żandarmerią w 1944 roku.

22. **Kamionka** – krzyż i płyta pamiątkowa Tomasza Popławskiego (gmina Borowie).

23. **Kobyła Wola** – obelisk na terenie byłego lotniska polowego z 1944 roku (gmina Górzno).

24. **Korytnica** – mogiła powstańców z 1863 roku (cmentarz parafialny)

25. **Lipówki** – pomnik upamiętniający akcję AK – odbicie więźniów w 1943 roku (gmina Pilawa).

26. **Łaskarzew** – kwatera poległymi żołnierzami WP z 1939 i 1944 roku (cmentarz parafialny).

27. **Łaskarzew** – pomnik Obrońców Łaskarzewa z 1939 roku.

28. **Lopacianka** – pomnik upamiętniający 10lecie powstania (gmina Borowie).
29. **Łucznicza** – mogiła powstańców z 1863 roku (gmina Pilawa).
30. **Łucznicza** – obelisk upamiętniający zgrupowanie Armii Krajowej w 1944 roku (gmina Pilawa).
31. **Łukówiec** – obelisk upamiętniający operację AK „Burza” w 1944 roku (gmina Parysów).
32. **Maciejowice** – pomnik Kosynierów Kościuszki z 1794 roku.
33. **Maciejowice** – pomnik Tadeusza Kościuszki (Rynek).
34. **Miastków Kościelny** – pomnik poległych mieszkańców oraz poległych żołnierzy Batalionów Chłopskich w latach 1939-1945.
35. **Miętne** - „Lisie Jamy” - miejsce rozstrzelań w latach 1941-1944 (gmina Garwolin).
36. **Parysów** – pomnik ku czci żołnierzy AK placówki Parysów Obwodu „Gołąb” (Rynek przy kościele).
37. **Pilawa** – pomnik ku czci rozstrzelanych żołnierzy AK w latach 1943- 1944 (ul. Dworcowa).
38. **Pilawa** – pomnik upamiętniający działalność AK (przy kościele).
39. **Pilawa** – tablica upamiętniająca rozstrzelanie zakładników w 1942 roku, m.in. ks. kanonika M. Juszczyka (skrzyżowanie dróg Osieck -Łucznicza).
40. **Piotrówek** – pomnik mjr M. Bernaciaka ps. „Orlik” zamordowanego przez UB na polach Piotrówka w 1946 roku (gmina Trojanów).
41. **Piotrówek** – pomnik żołnierzy września 1939 roku i żołnierzy AK poległym w walce z hitlerowskim okupantem na terenie gminy Trojanów (gmina Trojanów).
42. **Podzamcze** – pomnik na cześć Tadeusza Kościuszki (gmina Maciejowice).
43. **Pogorzelec** – cmentarz żołnierzy poległych w czasie I wojny światowej (gmina Maciejowice).
44. **Puznówka** – tablica pamięci poległych w czasie I wojny światowej 1914-1918, w wojnie polsko-bolszewickiej 1919-1920 oraz w czasie II wojny światowej 1939-1945 (gmina Pilawa).
45. **Rębków** – obelisk upamiętniający bitwę zgrupowania Obwodu „Gołąb” AK z kompanią wermachtu w 1944 roku (gmina Garwolin).
46. **Rębków** – obelisk upamiętniający działalność Batalionów Chłopskich (gmina Garwolin).
47. **Rębków** – tablica upamiętniająca potyczkę AK z hitlerowcami w 1944 roku (gmina Garwolin).
48. **Rębków Borki** – miejsce mordu – 1945 rok (gmina Garwolin).
49. **Skurcza** – cmentarzyk niemiecki – 1915 rok (gmina Wilga).
50. **Skurcza** – pomnik saperów (gmina Wilga).
51. **Sobolew** – mogiła nieznanymi żołnierzy poległych w obronie ojczyzny w latach 1939-1945 na cmentarzu parafialnym.
52. **Sobolew** – pomnik poległych żołnierzy Polskiej Podziemnej w latach 1939-1945 na cmentarzu parafialnym.
53. **Sobolew** – pomnik w miejscu straceń żołnierzy Polskiej Podziemnej w latach 1939-1945 (ul. Kościuszki).
54. **Stara Krępa** - „Kopiec Kościuszki” upamiętniający miejsce, gdzie został ranny i wzięty do niewoli Tadeusz Kościuszko po bitwie pod Maciejowicami w 1794 roku (gmina Sobolew).
55. **Stary Puznów** – kapliczka z tablicą upamiętniająca działalność oddziału dywersyjnego AK „Wilczki” i wszystkich walczących o niepodległość ojczyzny w latach 1939-1945 (gmina Garwolin).
56. **Tarnów** – przeprawa przez Wisłę – pomnik – 1944rok (gmina Wilga).
57. **Unin** – kapliczka na mogile powstańców – 1863 rok (gmina Górzno).
58. **Unin - Górzno** – pomnik poległym żołnierzom – 1939 rok (gmina Górzno).
59. **Wanaty** – rozstrzelani mieszkańcy – pomnik 1944 rok (gmina Łaskarzew).

60. **Żelazna** – mogiła powstańców – 1863 rok (gmina Pilawa).
61. **Żelechów** – cmentarz-pomnik pomordowanych przez hitlerowców.
62. **Parysów** - Tablica pamiątkowa ku czci poległych 11.XI. 1918 roku.
63. **Poschła** - Mogiła powstańca 1863 roku w parku dworskim (gmina Parysów).
64. **Wola Starogrodzka** – Mogiła żołnierza radzieckiego z 1944 roku na skraju lasu przy granicy z gminą Siennica (gmina Parysów).

Spośród cmentarzy położonych na terenie powiatu jednym z ciekawszych jest cmentarz parafialny w Maciejowicach. Najstarszy zachowany na nim nagrobek, należący do rodziny Malhomme - Zahorskich, odnotowuje pochówek z 1812 r. Kilka innych starych i interesujących co do formy pomników można zauważyć w pobliżu zbudowanej ok. 1860 r. kaplicy cmentarnej. Łatwo dostrzec też wyróżniające się piękną rzeźbiarską formą trzy nagrobki dłuta znanego rzeźbiarza Z. Zdunka (rodem z Podzamcza) oraz groby dekorowane rzeźbą ludową rodziny Szczepaników z Antoniówki Wilczkowskiej. W głębi cmentarza wart jest odnotowania pomnik z ciosów kamiennych zwieńczony metalowymi lancami, stojący wśród grobów żołnierzy niemieckich, którzy polegli w czasie I wojny światowej w okręgu łukowskim. Interesujący jest również cmentarz w Samogoszcy, z ciekawą co do formy drewnianą kaplicą i kilkoma starymi nagrobkami. Na cmentarzu w Wargocinie, zwracają uwagę nagrobne kute krzyże, kowalskiej roboty. Prócz katolickich cmentarzy parafialnych w gminie Maciejowice występują cmentarze wojenne z okresu I wojny światowej: niemieckie (Domaszew, Polik), rosyjskie (Krępa, wydma przy szosie naprzeciw Kobylnicy) i mieszane (Kobylnica-remiza). Władze gminy zadbały niedawno o ich ochronę i skromne oznakowanie. Oznakowania wymaga położony w pobliżu ulicy Kochowskiej w Maciejowicach teren zniszczonego przez Niemców cmentarza żydowskiego. Na cmentarzu w Parysowie znajduje się wiele interesujących nagrobków, z których można wymienić: gen. Michała Pełczyńskiego zm. 1833 r., Leopolda Eysmontta zm. 1852 r., rodziny Frelków zm. k XIX w., Józefa Gawrysia zm. 1908 r., ks. Władysława Wachowicza zm. 1915 r., rodziny Jarzębskich zm. 1918 r., Zofii Sztompki z Guzewiczów zm. 1922 r. Cmentarz rzymskokatolicki parafii pod wezwaniem Podwyższenia Krzyża Świętego w Łaskarzewie i Kaplica cmentarna pod wezwaniem Św. Onufrego Pustelnika oraz dawny cmentarz żydowski. Na cmentarzu parafialnym w Garwolinie znajdują się wiele nagrobków i pomników z końca XIX wieku.

5 Pomniki przyrody.

Na terenie Powiatu znajduje się 144 pomniki przyrody (139 uznanych przez organ wojewódzki i 5 uznanych w drodze podjęcia uchwały przez Radę Gminy Garwolin i Radę Miasta Garwolin):

- pojedyncze drzewa 130 szt. + 5 uznanych przez Radę Miasta Garwolin i Radę Gminy Garwolin
- grupy drzew 6 szt.
- Aleje 2 szt.
- stanowisko bluszczu owocującego 1 szt.

W sumie na terenie powiatu znajduje się 279 drzew, które są pomnikami przyrody i 1 stanowisko bluszczu owocującego.

1. Gmina Borowie – 4 (4 pojedyncze drzewa)
2. Miasto Garwolin – 5 (grupa 3 drzew, 4 pojedyncze drzewa i 3 pojedyncze drzewa uznane przez Radę Miasta Garwolin)
3. Gmina Garwolin – 47 (grupa 14 drzew, 46 pojedynczych drzew i 2 pojedyncze drzewa uznane przez Radę Gminy Garwolin)
4. Gmina Górzno – 5 (aleja 94 kasztanowców i 3 grusz, 4 pojedyncze drzewa)
5. Miasto Łaskarzew 2 (2 pojedyncze drzewa)
6. Gmina Łaskarzew – 7 (7 pojedynczych drzew)
7. Gmina Maciejowice – 10 (9 pojedynczych drzew i stanowisko bluszczu owocującego)
8. Gmina Miastków Kościelny – 9 (2 grupy 6 drzew i 7 pojedynczych drzew)
9. Gmina Parysów – 1 (pojedyncze drzewo)

10. Miasto i Gmina Pilawa – 5 (5 pojedynczych drzew)
11. Gmina Sobolew – 7 (grupa 2 drzew i 6 pojedynczych drzew)
12. Gmina Trojanów – 13 (13 pojedynczych drzew)
13. Gmina Wilga – 18 (18 pojedynczych drzew)
14. Miasto i Gmina Żelechów – 6 (grupa 13 drzew, szpaler 9 drzew i 4 pojedyncze drzewa).

6 Parki wpisane do rejestru zabytków oraz parki wchodzące w skład zespołów wpisanych do rejestru zabytków, na terenie powiatu Garwolińskiego:.

1. Miastków Kościelny.
2. Korytnica gm. Trojanów.
3. Trojanów.
4. Życzyn gm. Trojanów.
5. Celejów gm. Wilga .
6. Żelechów.
7. Kamionka gm. Borowie.
8. Głusków gm. Borowie.
9. Borowie.
10. Górzno.
11. Podzamcze gm. Maciejowice.
12. Podzamcze gm. Maciejowice.
13. Łuczniczka gm. Pilawa.
14. Chotynia gm. Sobolew.
15. Gończyce gm. Sobolew.
16. Krępa gm. Sobolew.
17. Miętne gm. Garwolin.
18. Sulbiny Górne gm. Garwolin.

VIII ANALIZA SWOT.

Stan obecny i perspektywy ochrony dziedzictwa kulturowego na terenie Powiatu Garwolińskiego podsumowane zostały w układzie słabych i mocnych stron oraz szans i zagrożeń dla tej dziedziny. Analiza SWOT jest jednym z elementarnych narzędzi diagnostycznych, opisującym stan obecny analizowanego obszaru. Składa się z opisu jego czterech elementów: mocnych i słabych stron- czyli pozytywnych i negatywnych warunków wewnętrznych oraz szans i zagrożeń – czyli pozytywnych i negatywnych warunków zewnętrznych. Dokonana analiza stanowi podstawę do opracowania kierunków działania oraz ma pomóc w określeniu podstawowych priorytetów w zakresie ochrony zabytków na terenie powiatu.

Mocne strony:

- atrakcyjne walory krajoznawczo-przyrodnicze,
- czyste środowisko naturalne
- znaczne rozpoznanie zasobów dziedzictwa kulturowego z terenu powiatu,
- niewielka odległość od Warszawy (60 km),
- wykształcona kadra,
- oferta szkolnictwa ponadgimnazjalnego,
- niezłe rozwinięta infrastruktura,

- baza sportowa w Miętnej k/Garwolina
- duża lesistość,
- silne gospodarstwo gminy,
- tradycje rzemieślnicze

Słabe strony:

- brak pełnych planów zagospodarowania przestrzennego gmin,
- brak wypracowanych programów wspierania ochrony zabytków,
- niewystarczająca świadomość społeczna o konieczności należytego dbania o zabytki,
- mała promocja zasobów dziedzictwa kulturowego powiatu jako towaru turystycznego,
- niewystarczająca ilość środków na rozwój instytucji kultury w niektórych gminach,
- zły stan techniczny obiektów zabytkowych,
- słabo rozwinięta baza turystyczna,

SZANSE:

- rozwój turystyki i agroturystyki,
- poszerzenie tras turystycznych i szlaków o miejsca i obiekty zabytkowe,
- rozbudowa baz turystycznych z wykorzystaniem obiektów i obszarów o wartościach historycznych i kulturowych,
- uwzględnienie potrzeb ochrony w studiach uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin,
- koordynacja działań konserwatorskich z Mazowieckim Konserwatorem Zabytków,
- poprawa jakości dróg,
- współpraca z innymi powiatami,
- rozwój szlaku wodnego przy rzece Wilga i Wisła,
- rozwój małej i średniej przedsiębiorczości,
- edukacja młodzieży na poziomie europejskim,
- napływ kapitału z zewnątrz,

ZAGROŻENIA:

- samowolne działania na zabytkach bez uzgodnień konserwatorskich,
- brak gotowych projektów budynków mieszkalnych i gospodarczych nawiązujących do miejscowej tradycji, które można by było wykorzystać przy realizacji kolejnych inwestycji,
- brak nakładów z budżetów samorządowych na odnowę obszarów i obiektów zabytkowych,
- brak wypracowanych działań na rzecz dofinansowania prac remontowych, konserwatorskich czy renowacyjnych przy zabytkach,
- brak działań w celu pozyskania środków Unii Europejskiej na ochronę zabytków,
- niska rentowność przemysłu rolno-spożywczego,
- ubogie środowisko wiejskie występujące lokalnie,
- przypisywanie powiatowi nowych zadań bez zabezpieczenia środków finansowych,

Analiza SWOT nie formułuje wniosków dotyczących wykorzystania zabytków jako jednego z ważnych elementów podnoszących atrakcyjność powiatu, jej wyniki wskazują, że problematyka ochrony dziedzictwa kulturowego w powszechnej świadomości społecznej nie stanowi obszaru zainteresowania, brak jest działań i kontroli społecznej w tym zakresie. W związku z powyższym należy wskazać kilka obszarów, które wymagają podjęcia świadomych i planowych działań dotyczących dziedzictwa kulturowego:

- upowszechnianie świadomości wartości i jakości krajobrazu kulturowego;
- budzenie zainteresowań dotyczących dziedzictwa kulturowego oraz pozytywnego ruchu społecznego na rzecz jego ochrony;
- zainteresowanie władz samorządowych szczebla gminnego problematyką ochrony szeroko pojętego (m. in. jako tradycyjna przestrzeń) dziedzictwa kulturowego.

IX ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE.

IX 1 PRIORYTETY. W toku analizy, określono trzy priorytety realizacji Powiatowego Programu Opieki nad Zabytkami dla Powiatu Garwolińskiego. Są to:

Priorytet I

Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego jako element rozwoju społeczno – gospodarczego powiatu.

Priorytet II

Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego.

Priorytet III

Badania i dokumentacja dziedzictwa kulturowego oraz promocja i edukacja służąca budowaniu tożsamości lokalnej.

IX 2 KIERUNKI AŃ I ZADANIA. W ramach wymienionych priorytetów wytyczono kierunki działań i na tej podstawie wyodrębniono poszczególne zadania.

Priorytet I - Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego jako element rozwoju społeczno-gospodarczego powiatu.

Kierunki działań	Zadania	Wykonawca	Źródła finansowania
Zahamowanie procesu degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania	<ul style="list-style-type: none"> • Prowadzenie prac remontowo-konserwatorskich przy obiektach zabytkowych stanowiących własność powiatu (w ramach opracowanego planu remontów) • Podejmowanie starań o uzyskanie środków zewnętrznych na rewaloryzację zabytków będących własnością powiatu, szczególnie w ramach Lokalnego Programu Rewitalizacji. • Rewitalizacja zabytkowego Parku przy Szpitalu Powiatowym w Garwolinie i odrestaurowanie XIX wiecznego spichlerza, włączenie Parku w kompleks rekreacyjno-sportowy • Objęcie opieką Zespołu dworskiego Zabytkowego Parku w Miętnej • Renowacja historycznego budynku w Miętnej na Muzeum (Rozbudowa Muzeum Ziemi Garwolińskiej w Miętnej o nowe powierzchnie wystawiennicze magazynowe i konserwatorskie) 	Starostwo Powiatowe	Budżet Powiatu, Dotacje unijne, Dotacje Urzędu Marszałkowskiego Województwa Mazowieckiego, Dotacje Mazowieckiego Konserwatora Zabytków, Dotacje Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego, Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej
Podejmowanie działań umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami	<ul style="list-style-type: none"> • Wspieranie rozwoju muzeów izb regionalnych i innych instytucji kultury. 	Starostwo Powiatowe, Powiatowy Urząd Pracy, Gminy, Stowarzyszenia	Budżet Powiatu, Budżet Gmin, Dotacje unijne.

Priorytet II - Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego.

Kierunki działań	Zadania	Wykonawca	Źródła finansowania
Zintegrowana ochrona dziedzictwa kulturowego	<ul style="list-style-type: none"> • Współpraca z gminami przy opracowywaniu miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, szczególnie obszarów o dużym nasyceniu obiektami zabytkowymi • Wdrażanie zapisów programów rewitalizacji • Konsekwentne egzekwowanie zapisów dotyczących działalności inwestycyjnej na obszarach objętych ochroną określonych w miejscowych planach zagospodarowania 	Starostwo Powiatowe	Budżet Powiatu Budżet Gmin

	przestrzennego • Walka z samowolami budowlanymi		
Rozszerzenie zasobu i ochrony dziedzictwa kulturowego powiatu	<ul style="list-style-type: none"> • Wspieranie inicjatyw gmin dla tworzenia parków kulturowych • Powołanie Społecznych Opiekunów Zabytków 	Starostwo Powiatowe	Budżet Powiatu Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego, Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej

Priorytet III - Badania i dokumentacja dziedzictwa kulturowego oraz promocja i edukacja służąca budowaniu tożsamości lokalnej.

Kierunki działań	Zadania	Wykonawca	Źródła finansowania
Specjalistyczne rozpoznanie badawcze poszczególnych obiektów, zespołów oraz obszarów zabytkowych	<ul style="list-style-type: none"> • Weryfikacja zasobu zabytków w obrębie powiatu • Prowadzenie monitoringu obiektów uwzględnionych w ewidencji zabytków 	Starostwo Powiatowe we współpracy: Mazowiecki Wojewódzki Konserwator Zabytków	Budżet powiatu
Szeroki dostęp do informacji o dziedzictwie kulturowym powiatu	<ul style="list-style-type: none"> • Wykonanie tablic informacyjnych obejmujących zasoby i wartości dziedzictwa kulturowego powiatu • Udostępnianie informacji o zabytkach w powiecie na stronie internetowej • Skatalogowanie zbiorów Muzeum Ziemi Garwolińskiej w Miętym w elektronicznej bazie danych i częściowe umieszczenie w internecie • Utworzenie powiatowego systemu informacji i promocji bazy danych środowiska kulturowego • Opracowanie mapy zabytków powiatu, jako atrakcyjnej graficznie formy promocji ułatwiającej dotarcie do wszystkich elementów dziedzictwa kulturowego 	Starostwo Powiatowe, Gminy	Budżet Powiatu
Edukacja i popularyzacja wiedzy o regionalnym dziedzictwie kulturowym	<ul style="list-style-type: none"> • Organizowanie i wspieranie realizacji konkursów, wystaw i innych działań edukacyjnych • Wydawanie i wspieranie publikacji, opracowań historycznych, folderów promocyjnych, przewodników poświęconych problematyce dziedzictwa kulturowego powiatu • Opracowanie cyklu szkoleń dla właścicieli i dysponentów obiektów, mających na celu promowanie standardów w zakresie rewaloryzacji i remontowania obiektów zabytkowych oraz możliwości pozyskiwania funduszy na ten cel, a także sprawnego zarządzania nimi • Wprowadzanie i upowszechnianie tematyki ochrony dziedzictwa kulturowego do systemu edukacji przedszkolnej i szkolnej poprzez organizowanie i wspieranie zajęć • Organizowanie obchodów Europejskich Dni Dziedzictwa 	Starostwo Powiatowe we współpracy z Gminami powiatu oraz Mazowiecki Wojewódzki Konserwator Zabytków, Krajowy Ośrodek Badań i Dokumentacji Zabytków	Budżet Powiatu Dotacje unijne

X WDRAŻANIE POWIATOWEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI.

1. Instrumenty prawne, instytucjonalne i finansowe.

W realizacji Powiatowego Programu Opieki nad Zabytkami wykorzystane zostaną instrumenty ogólne określone w programach rządowych i wojewódzkich, w tym w Krajowym Programie Opieki nad Zabytkami oraz w innych dokumentach o charakterze planistycznym i strategicznym, a także narzędzia i środki własne Starostwa Powiatowego oraz partnerów uczestniczących w realizacji programu – Mazowieckiego Konserwatora Zabytków, państwowych i samorządowych instytucji kultury, jednostek samorządu terytorialnego, kościołów, fundacji oraz organizacji pozarządowych.

Realizacja programu wymaga stałej współpracy starostwa z jednostkami samorządu położonych na terenie powiatu gmin spełniających istotną rolę w ochronie i popularyzacji dziedzictwa kulturowego.

Zakłada się, że cele nakreślone w Powiatowym Programie Opieki nad Zabytkami będą osiągnięte w wyniku szerokiej współpracy władz powiatu z Mazowieckim Konserwatorem Zabytków, jednostkami

samorządu terytorialnego oraz organizacjami i związkami, których działania obejmują ochronę walorów krajobrazowych i kulturowych.

Finansowanie Powiatowego Programu Opieki nad Zabytkami będzie realizowane z wykorzystaniem środków z wielu źródeł. Będą to zarówno środki budżetowe jak i fundusze strukturalne, a także środki prywatne. Źródła finansowania tej sfery można podzielić na:

- źródła publiczne: budżet państwa, budżety jednostek samorządu terytorialnego wszystkich szczebli, środki Unii Europejskiej, inne źródła zagraniczne,

- źródła prywatne: środki osób fizycznych, fundacji, kościelnych osób prawnych, organizacji pozarządowych i stowarzyszeń. Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami przyjmie Rada Powiatu po uzyskaniu pozytywnej opinii Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

2. Monitoring, działania Programu.

Zgodnie z art. 87, ust. 5 Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami za monitorowanie realizacji Powiatowego Programu Opieki nad Zabytkami odpowiada Zarząd Powiatu, który co 2 lata sporządza sprawozdanie i przedstawia je Radzie Powiatu.

Za wdrożenie, realizację i monitoring Programu odpowiada Wydział Promocji, Kultury i Sportu Starostwa Powiatowego w Garwolinie.